

EDUSKUNNAN
SIVISTYSVALIOKUNTA

Helsingissä

8 päivänä toukokuuta 1990

Lausunto n:o 2

Ulkoasiainvaliokunnalle

Ulkoasiainvaliokunta on 16 päivänä maaliskuuta 1990 päivätyllä kirjeellään pyytänyt eduskunnan päätöksen mukaisesti sivistysvaliokunnan lausuntoa Suomen suhtautumista Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen 1990 koskevasta valtioneuvoston selonteosta.

Valiokunnassa ovat asian johdosta olleet kuultavina osastopäällikkö Lauri Kärävä, osastopäällikkö Kalervo Siikala, neuvotteleva virkamies Jukka Liedes, neuvotteleva virkamies Risto Kivelä, ylitarkastaja Leena Pirilä ja projektipäällikkö Reijo Aholainen opetusministeriöstä, osastopäällikkö Veijo Hintsanen ammattikasvatushallituksesta, puheenjohtaja, professori Erik Allardt ja toimistopäällikkö Ulla Ekberg Suomen Akatemiasta, vararehtori Risto Ihmuotila Helsingin yliopistosta, rehtori L. Kalevi Korhonen Oulun yliopistosta, Comett-tiedotuskeskuksen johtaja, DI Ilkka Larjomaa Teknillisestä korkeakoulusta, vararehtori Veikko Jääskeläinen Helsingin kaupparealiteakoulusta, pääsuunnittelija Esko-Olavi Sepälä valtion tiede- ja teknologianeuvostosta, erikoistutkija Ritva Mitchell taiteen keskustuomikunnasta, puheenjohtaja, ylikirjastonhoitaja Esko Häkli Nordiska samarbetsorganet för vetenskaplig information NORDINFO:sta, suunnittelusihteeri Thomas Rehula Opettajien Ammattijärjestö OAJ:stä, työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Jari-Pekka Jyrkänne Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:sta, apulaisjohtaja Heikki Hirvinen Teollisuuden koulutusvaliokunnasta, pääsihteeri Hannu Tolonen Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry:stä, puheenjohtaja Christoffer Grönholm ja pääsihteeri Timo Toiviainen Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö — Samverkande bildningsorganisationerna ry:stä, varapuheenjohtaja Johanna Suurpää Eurooppa-toimikunnasta sekä kansanedustaja, kirjailija Jörn Donner. Valiokunta on myös saanut Oy

Yleisradio Ab:n kansliajohtaja Jussi Tunturin, Sanoma Osakeyhtiön toimitusjohtaja Jaakko Rauramon ja Muu ry:n Perttu Rastaan kirjalliset asiantuntijalausunnat. Lisäksi on järjestetty seminaari, jossa on käsitelty audiovisuaalisia asioita.

Sivistysvaliokunta on käsitellyt selontekoa keskittyen toimialaansa liittyviin esityksiin. Valiokunta on tarkastellut koulutus-, tutkimus- ja kulttuurikysymyksiä yleensä yhdentymiskehityksen kannalta ja erityisesti tutkintojen tunnistamista, informaatiopalveluja sekä audiovisuaalisia palveluja koskevia kysymyksiä.

Yleistä

Valtioneuvoston selonteon mukaan useissa sivistysvaliokunnan toimialaan liittyvissä kysymyksissä EES-neuvotteluissa ei ole kysymys varsinaisesta yhdenmukaistamisesta vaan maiden välisen yhteistyön kehittämisestä ja lisäämisestä. Tavoitteet muun muassa koulutuksen ja kulttuurin alueilla ovat nimenomaan yhteistyöhön pohjautuvia. Yhteistyön sitovuutta ja sen laajuutta määriteltäessä tulee kuitenkin ottaa huomioon seikkoja, jotka ainakin osin ovat kansallista harkintaa ja päätöksiä vaativia kysymyksiä, mutta jotka välillisesti vaikuttavat tai ovat jopa edellytyksenä yhteistyön ja vuorovaikutuksen onnistumiselle. Valiokunta ei tässä yhteydessä ota kantaa yksityiskohtaisesti näihin kysymyksiin, vaan esittää kannanottonaan yleisesti, että maamme koulutuksen, tutkimuksen ja kulttuurin kansainvälistymiskehitys ja sen suotuisa vaikutus Suomelle edellyttää nykyisestään huomattavasti suurempaa taloudellisten voimavarojen suuntaamista näille aloille. Myös opetusministeriön valmiuksia hoitaa kansainvälistymisestä aiheutuvat tehtävät tulee kehittää.

Koulutus

Valtioneuvoston selonteossa todetaan koulutuspoliittikan osalta, ettei tarkoituksena ole koulutuksen yhdenmukaistaminen sinänsä. EY:n hyväksymät päätökset ja päätöslauselmat eivät edellytä jäsenmaiden koulutusjärjestelmien yhtenäistämistä vaan yleensä kysymys on suosituksen luonteisista tavoitteista. Jäsenmaille on ollut vapaus näiden periaatteiden soveltamiseen oman maansa koulutukseen. EES-prosessissa neuvotellaan selonteon mukaan lähinnä EFTA-maiden ja EY:n yhteistyön vahvistamisesta ja laajentamisesta. Suomen osalta kysymys on lähinnä osallistumisesta opiskelijoiden, harjoittelijoiden, nuorison ja asiantuntijoiden vaihtoa koskeviin ohjelmiin. Sivistysvaliokunta pitää välttämättömänä koulutusohjelmiin osallistumista ja korostaa, että sen avulla voidaan edistää maamme kansalaisten osallistumista ja kansainvälistymistä.

Yhteistyöhön koulutuksen alalla vaikuttavat merkittävästi suomalaisen koulutuksen rakenne ja sisältö. Koulutuksen tulee olla kauttaaltaan korkeatasoista. Erityistä huomiota on kiinnitettävä kansainvälisyyskasvatukseen sekä kieltenopetuksen määrään ja tasoon. Huomioitava on myös koulutuksen pituus ja se, että jokaisella olisi mahdollisuus hankkia ammatillinen peruskoulutus ja saavuttaa korkein mahdollinen koulutuksen taso.

Sivistysvaliokunta on aiemmin kiinnittänyt huomiota ulkomailla opiskelevien suomalaisten taloudelliseen asemaan. Tässä yhteydessä valiokunta edellyttää,

että parannetaan opintotukea ja muita opintososiaalisia etuja suomalaisen opiskellessa ulkomailla sekä suomalaisten nuorten tiedonsaantia opiskelu- ja työharjoittelumahdollisuuksista, jotka seuraavat ohjelmiin osallistumisesta.

Vastavuoroisuuden kannalta on tärkeää, että suomalainen koulutus on järjestetty sekä sisältyä että opiskeluolosuhteiltaan sellaiseksi, että se on omiaan houkuttelemaan myös muiden maiden opiskelijoita ja asiantuntijoita Suomeen. Tämän toteutumiseksi suomalaisen koulutusjärjestelmän tulisi entistä laajemmin järjestää vieraskielistä opetusta ja vieraskielisiä opintokokonaisuuksia. Merkittävänä esteenä on myös ulkomaalaisille tarkoitettujen asuntojen vähäisyys. Lisäksi ulkomaalaisten opiskeli-

joiden muut opintososiaaliset kysymykset tulisi ratkaista.

Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn siinä, että vastavuoroinen tutkintojen tunnustaminen on välttämätöntä henkilöiden vapaan liikkuvuuden toteuttamiseksi. Selonteossa mainitaan esimerkinomaisesti eräiden ammattien vertailtavuuden kriteereitä. Valiokunnan mielestä tulisikin välittömästi selvittää ammattikoulutuspassin käyttöönottomahdollisuudet ja ryhtyä ammatillisen koulutuksen ja tutkintojen vertailutöihin.

Tutkimus

Suomalaisen tieteen, tutkijoiden, yliopistojen ja tutkimusorganisaatioiden osallistuminen kansainväliseen yhteistoimintaan on Suomen tieteen kannalta välttämättömyys. Perinteisesti yhteistyö on suuntautunut Yhdysvaltoihin, mutta viime vuosikymmeninä eurooppalainen yhteistyö on voimistunut. Euroopan yhteisöjen tutkimusohjelmat olivat alussa tarkoitettuja jäsenmaille, mutta nyttemmin ne ovat avoimia tai tulossa avoimiksi myös EFTA-maille. Tutkimuksen kannalta eurooppalaistuminen on kuitenkin merkinnyt myös kasvavaa byrokraatiaa. Sivistysvaliokunta edellyttää,

että ohjelmiin osallistuvilla maille tulee olla mahdollisuus varsinaisina osallistujina vaikuttaa ohjelmia koskeviin päätöksiin.

Euroopan yhteisöjen tutkimusalueet ovat tähän mennessä kokonaisuutena ottaen olleet teknologiapainotteisia eikä niihin kuulu humanistista tutkimusta lainkaan. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että pyrittäisiin vaikuttamaan siihen suuntaan, että myös humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset alat tutkimuskohteena saisivat nykyistä merkittävemmän aseman.

Kulttuuri

Valtioneuvoston selonteossa todetaan, että kulttuurin alueella EY:n toiminta on käynnistynyt vasta 1980-luvulla. Pitkään on kiistelty siitä, kuuluvatko kulttuurikysymykset Rooman sopimuksessa tarkoitettun yhteistyön piiriin. Nykyisin kulttuuriyhteistyön kehittämisessä ovat lähtökohtana tietyt painopistealueet, ja

samalla korostetaan kansallisten ja alueellisten kulttuurien omaleimaisuuden säilyttämisen tärkeyttä. EES-neuvotteluissa on siten lähinnä kysymys yhteistyömahdollisuuksien kartoittamisesta. Sivistysvaliokunta toteaa, että näiden periaatteiden noudattaminen ei vaaranna suomalaisen kulttuurin olemassaoloa tai estä sen kehittymistä. Sivistysvaliokunta korostaa sitä, että suomalaisen kulttuurin säilyessä omaleimaisena ja uusiutuvana siinä on riittävästi aineksia kohdata myös mahdolliset kansainvälistymisen mukanaan tuomat ongelmat. Valiokunnan mielestä yhteistyöllä ja vuorovaikutuksen lisäämisellä voi olla myönteinen merkitys Suomen kulttuurielämälle, jos annetaan korostettu arvo kunkin maan omalle kulttuurille ja vapaus monimuotoisten kansallisten kulttuurien kehittämiseen. Suomen kannalta tämä merkitsee ennen kaikkea taloudellisten mahdollisuuksien luomista niin virallisten organisaatioiden toiminnalle kuin myös vapaaehtoisten kansalais- ja sivistysjärjestöjen toiminnalle. Jotta selonteossa käytetty sanonta ”Kansalaisten Eurooppa” voi käytännössä toteutua, tulee kansalaisten vapaaehtoista yhteistoimintaa tukea ja ottaa huomioon heidän mielipiteensä heitä koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi tulisi luoda Suomen ulkomaisiin edustustoihin kulttuuri- ja tutkimusasioita seuraavien ja kohde-maahan kontakteja hoitavien kulttuuri- ja tutkimussihteereiden virkoja, samalla kun pyritään edistämään suorien kansainvälisten kontaktien mahdollisuutta näillä alueilla.

Valiokunta edellyttää,

että maallemme luodaan 1990-luvun kulttuurin kehittämisohjelma, jossa otetaan huomioon myös Euroopan yhdentymiskehitys.

Euroopan yhdentymiskehityksessä tehtävillä taloudellisilla päätöksillä on vaikutusta myös kulttuurin edistämiseen liittyviin taloudellisiin toimintoihin. Erityisesti ulkomaalaisomistusta koskevilla sopimuksilla voi olla vaikutusta maamme kulttuuriteollisuuden omistussuhteisiin. Suomen kaltaisen pienen maan ja suppean kielialueen olosuhteet poikkeavat useimmista EY-maista. Tämän vuoksi tulisi erityistä huomiota kiinnittää siihen, että pyrittäisiin mahdollisista sopimuksista huolimatta turvaamaan kotimaisen kustannus-, sanomalehti-, äänite- tuotanto-, elokuvatuotanto- sekä yleisradio- ja

muun radiotoiminnan toimintaedellytykset. Sen vuoksi valiokunta edellyttää,

että pyritään ratkaisuihin, jotka turvaavat tulevaisuudessakin kansallisen kulttuuriteollisuuden toimintamahdollisuudet ja kehittämisen suomalaisten enemmistöomistuksessa.

Suomessa tieteen, taiteen, urheilun ja nuorisokasvatustyön rahoitus perustuu merkittävältä osin veikkaus- ja raha-arpapeliin tuoton käyttämiseen näihin tarkoituksiin. Rahapelitoiminnan toimeenpanolle on luonteenomaista kansallinen toiminta, joka perustuu lainsäädäntöön ja toimilupajärjestelmään. Jos yhdentymiskehitys johtaa siihen, että sallitaan ulkomaiset rahapelit Suomessa, voi tämä vaarantaa edellä mainittujen alojen suotuisan kehityksen.

Sivistysvaliokunta edellyttää,

että Suomessa tulee jatkossakin voida lainsäädännöllisin toimenpitein turvata Suomessa harjoitettavan rahapeli-toiminnan ylijäämän tulouttaminen käytettäväksi nykyiseen tapaan tieteen, taiteen, urheilun ja nuorisokasvatustyön tukemiseen.

Kulttuurin eri alueilla on Suomessa kuten muissakin Euroopan maissa luotu valtiollisia tukijärjestelmiä. Epäselvää jossain määrin näyttää olevan, miten tällaista valikoivaa tukea kulttuurin kehittämiseksi voitaisiin jatkossa myöntää. Valiokunta kuitenkin katsoo, että ensisijaisesti kansalliset rahoituskeinot voivat taata etenkin Suomen kaltaisen pienen maan kansallisen kulttuurin kehittämisen. Tämän vuoksi valiokunta edellyttää,

ettei kansallista kulttuurin taloudellista tukea tulkita kaupan esteeksi, vaan että Suomelle taattaisiin sen harjoittaessa kulttuuriyhteistyötä Euroopan maiden kanssa mahdollisuus harjoittaa edelleenkin valikoivaa kulttuuripolitiikkaa valtion rahoitus- ja avustusrakenteiden avulla.

Valiokunta pitää tärkeänä myös sitä, että kulttuurin kehittämisessä huolehditaan alueel-

lisesti tasapainoisesta tarjonnasta. Tämä tarkoittaa varsinaisen kulttuuritoiminnan ohella muun muassa kulttuuritilarakentamista.

Viestinnän nopea kehitys lisää yhä enenevässä määrin myös sen kulttuuripoliittista merkitystä. Viestintäteknologian ansiosta kulttuuri tulee jokaisen kansalaisen ulottuville ja se mahdollistaa joukkoviestimissä laajan kansainvälisen ohjelmatarjonnan. Kansallisen, alueellisen ja paikallisen kulttuurin säilyttämisen kannalta on tärkeää huolehtia hyvien edellytysten luomisesta kotimaiselle ohjelmatuotannolle. Sivistysvaliokunta korostaa Viestintäkulttuuritoimikunnan työn merkitystä ja katsoo, että viestintäkulttuurin kehittämistä tulee jatkaa toimikunnan I mietinnössä (KM 1989:15) esitetyltä pohjalta.

Yhtenä kulttuuripoliittisena painopistealueena EY:n piirissä on audiovisuaalisen alueen hankkeet. Eurooppalaisessa kulttuurissa audiovisuaalisella kulttuurilla on merkittävä asema tällä vuosikymmenellä ja se on mm. synnyttänyt aivan uusia taiteenaloja. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn kannanottoon siitä, että Suomen kannalta olisi tarkoituksenmukaista päästä osallistumaan MEDIA -92 -ohjelman projekteihin ja myös muihin audiovisuaalisen tuotannon ja jakelun hankkeisiin Euroopassa. Suomen osallistumisen edellytyksenä on kuitenkin taloudellinen panostus näihin hankkeisiin. Sivistysvaliokunnan mielestä osallistuminen tulisi painottaa tärkeiksi ja sopiviksi katsottaviin hankkeisiin. Erityisesti tulisi myös pyrkiä ratkaisemaan audiovisuaalisen tuotannon kieleen liittyvät ongelmat niin, ettei siitä muodostu estettä Suomen kansainvälistymiskehitykselle. Valiokunta pitää tärkeänä myös vapaaehtoisen kansalaistoiminnan pohjalta lähtevän audiovisuaalisen toiminnan ja näiden eurooppalaisten yhteyksien edistämistä ja tukemista.

Tekijänoikeuksia koskevat kansalliset sääntelyjärjestelmät vaikuttavat myös kulttuurin kansainvälistymiskehitykseen. Erityisesti niillä on vaikutusta kulttuurin vientimahdollisuuksiin.

Valiokunta pitää tärkeänä, että tekijänoikeudellisissa kysymyksissä olevat ongelmat ja niiden vaikutus kulttuurivientiin sekä kansallisten ohjelmien ja tuotteiden käyttöön suhteessa ulkomaiseen tarjontaan tulisi selvittää.

Selonteossa todetaan, että kirjasto- ja informaatiopalveluilla on suuri merkitys Euroopan yhteisön taloudelliselle kehitykselle. Suomessa tietohallinnon ja -huollon kehittämistä koskevista hankkeista mainitaan yleinen tietoverkko-hanke ja tieteellisten kirjastojen automatisointi. Sivistysvaliokunta yhtyy selonteossa esitettyyn näkemykseen siitä, ettei kansallisia ratkaisuja kannata rakentaa erillään eurooppalaisesta kehityksestä. Sivistysvaliokunta kuitenkin korostaa sitä, että kirjasto- ja informaatiopalveluilla on huomattavasti laajempi kuin taloudellinen merkitys yhteiskunnassa. Näillä palveluilla on suuri merkitys kulttuurin, koulutuksen ja tieteen kannalta, mutta myös kansalaisten omaehtoisen tiedonhankinnan kannalta. Erityisen tärkeätä on kansainvälinen yhteistyö Suomen kaltaiselle pienelle maalle, jolla ei ole mahdollisuuksia yksin luoda kansainvälisesti laajoja informaatioyksiköitä.

Yhteistyö Euroopan eri maiden välillä koulutuksen, tutkimuksen ja kulttuurin alalla on Suomen kannalta välttämätöntä ja sitä tulee Suomen puolelta kehittää voimakkaasti edelleenkin riippumatta siitä, saavutetaanko sopimusteitse yhteistyötä edistäviä ja helpottavia tuloksia. Suomelle on tärkeää voimistaa Euroopan neuvoston piirissä tapahtuvaa kulttuuriyhteistyötä samoin kuin on otettava huomioon myös yhteistyön kehittäminen muiden Euroopan maiden kanssa. Myös pohjoismainen yhteistyö sekä Pohjoismaiden kesken että suhteessa muuhun Eurooppaan tulee entistä tärkeämmäksi useilla alueilla.

Edellä esitetyn perusteella sivistysvaliokunta esittää kunnioittavasti lausuntonaan,

että ulkoasiainvaliokunta mietintöään laatimassaan ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Pystynen, varapuheenjohtaja Astala ja jäsenet Don-

ner, Gustafsson, Haavisto, Jääskeläinen, Lahti-Nuuttila, Pohjanoksa, Renko, Ryynänen, Sillanpää ja Uosukainen.